

„OHRID SHOOL OF LAW“
*„New Challenges in Regulation of the Legal
Relations in the Sense of the European
Values“*

2

2015
JURIDICA
Journal of Legal and Social Studies

CIP

Асоцијација за правно – економски истражувања и едукација
ЈУРИДИКА

Главен уредник: Ангел Ристов

Уредник: Лазар Јовевски

Секретар: Душан Босиљанов

**Издавач: Асоцијација за правно–економски истражувања
и едукација ЈУРИДИКА**

Печати: Стоби Трејд Скопје

Меѓународен уредувачки одбор:

1. Д-р д-р Владимир Петров, Правен факултет „Нов Бугарски Универзитет“ Софија, Правен факултет Универзитет „Св. Св. Кирил и Методиј“ Велико Трново, Република Бугарија;
2. Д-р Кристијан Таков, Правен факултет, Универзитет „Св. Климент Охридски“ Софија, Република Бугарија;
3. Д-р Михаил Малчев, Правен факултет, Универзитет „Св. Климент Охридски“ Софија, Република Бугарија;
4. Д-р Дамјан Можина, Правен факултет, Универзитет во Љубљана, Република Словенија;
5. Д-р Весна Симовиќ Звицер, Правен факултет Универзитет во Подгорица, Република Црна Гора;
6. Д-р Драгиња Вуксановиќ, Правен факултет, Универзитет во Подгорица, Република Црна Гора;
7. Д-р Ненад Тешиќ, Правен факултет Универзитет во Белград, Република Србија;
8. Д-р Вук Радовиќ, Правен факултет Универзитет во Белград, Република Србија;
9. Д-р Славиша Ковачевиќ, Правен факултет Универзитет во Ниш, Република Србија;
10. Д-р Марко Беванда, Правен факултет Универзитет Мостар, Република Босна и Херцеговина;
11. Д-р Раденко Јотановиќ, Правен факултет Универзитет во Бања Лука, Република Македонија, Босна и Херцеговина;
12. М-р Сања Гонцета, Колец на применети науки Лавослав Ружички, Република Хрватска;
13. Д-р Лазар Јовевски, Правен факултет „Јустинијан Први“ Универзитет „Св. Кирил Методиј“ Скопје, Република Македонија;

14. Д-р Ангел Ристов, Правен факултет, „Јустинијан Први“ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје, Република Македонија;
15. М-р Душан Босиљанов, Правен факултет, „Јустинијан Први“ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје, Република Македонија;

International Editorial Board

1. PhD, Vladimir Petrov, Faculty of Law “New Bulgarian University” Sofia, Faculty of Law University “Ss. Ss. Cyril and Methodius” Veliko Trnovo, Republic of Bulgaria;
2. PhD, Kristian Takov, Faculty of Law, University “St. Kliment Ohridski” Sofia, Republic of Bulgaria;
3. Phd, Mihail Malchev, Faculty of Law, University “St. Kliment Ohridski” Sofia, Republic of Bulgaria;
4. PhD, Damjan Možina, Faculty of Law, University in Ljubljana, Republic of Slovenia;
5. PhD, Vesna Simović Zvicer, Faculty of Law, University in Podgorica, Republic of Monte Negro;
6. PhD, Draginja Vuksanović, Faculty of Law, University in Podgorica, Republic of Monte Negro;
7. PhD, Nenad Tešić, Faculty of Law, University in Belgrade, Republic of Serbia;
8. PhD, Vuk Radović, Faculty of Law, University in Belgrade, Republic of Serbia;
9. PhD, Slaviša Kovačević, Faculty of Law, University in Nis, Republic of Serbia;
10. PhD, Marko Bevanda, Faculty of Law, University in Mostar, Republic of Bosnia and Hercegovina;
11. PhD, Radenko Jotanović, Faculty of Law, University in Banja Luka, Republic of Srpska, Bosnia and Hercegovina;
12. LLM, Sanja Gongeta, Republic of Croatia, College of Applied Sciences Lavoslav Ružički in Vukovar, Republic of Croatia;
13. PhD, Lazar Jovevski, Faculty of Law “Iustinianus Primus” University “Sc. Cyril and Methodius” Skopje, Republic of Macedonia;
14. PhD, Angel Ristov, Faculty of Law “Iustinianus Primus” University “Sc. Cyril and Methodius” Skopje, Republic of Macedonia;
15. LLM, Dushan Bosiljanov, Faculty of Law “Iustinianus Primus” University “Sc. Cyril and Methodius” Skopje, Republic of Macedonia.

„OHRID SHOOL OF LAW“
*„New Challenges in Regulation of the Legal Relations
in the Sense of the European Values“*

2

„ОХРИДСКА ПРАВНА ШКОЛА“
*„Новите предизвици во уредувањето на правните
односи во духот на Европските вредности“*

2015

Со поддршка на:

*Комора на извршители на Република Македонија
Нотарска комора на Република Македонија*

СОДРЖИНА:

**ПРАВНИТЕ ПРЕДИЗВИЦИ ПРИ УРЕДУВАЊЕ НА ГРАЃАНСКО -
ПРАВНАТА ОДГОВОРНОСТ ЗА ШТЕТА ПРИЧИНЕТА СО
НУКЛЕАРЕН ИНЦИДЕНТ**

УДК: 347.51:349.7

Review paper

Апстракт

Со појавата на нуклеарната енергија станало јасно дека класичните принципи на отштетното право се соодветни за конвенционалните ризици, но не се доволни и не се соодветни за регулирање на новиот феномен – нуклеарна енергија. Со дистанцирањето од класичните принципи дошло до создавање на посебен правен режим на граѓанско - правна одговорност за нуклеарна штета што се наметнало како потреба која го условува развојот на нуклеарната индустрија. Исклучителните ризици вклучени во производството на нуклеарната енергија се главниот предизвик во правното регулирање на овој феномен. Во трудот ќе бидат прикажан токму начинот на кој овој посебен режим се справува со нивното регулирање. Посебен осврт ќе биде направен во однос на правниот предизвик за уредување на носителот на нуклеарната одговорност, поимот на нуклеарна штета, прашањето за каузалитетот, а ќе бидат претставени и воспоставените принципи на правниот режим на нуклеарна одговорност.

Клучни зборови: нуклеарна енергија, нуклеарен оператор, нуклеарна одговорност, нуклеарна штета, граѓанско - правна одговорност за причинета штета.

---

¹ Асистент на Правен факултет, Универзитет "Гоце Делчев" Штип,
marija.radevska@ugd.edu.mk

THE LEGAL CHALLENGES IN REGULATION OF THE CIVIL LIABILITY FOR DAMAGE CAUSED BY NUCLEAR INCIDENT

Abstract

The appearance of the nuclear energy made it clear that the ordinary tort law rules were appropriate for conventional risks but not for the new phenomena – the nuclear energy. Stepping away from the ordinary rules of tort law has led the way to creating a special regime of nuclear liability which was set as needed and necessary for the development of nuclear industry. The main challenge regarding the legal regulation of the phenomena nuclear energy is the exceptional risk involved in nuclear power production. The focus in this paper is the method and the instruments used in this special regime in order to deal with this exceptional risk. Special emphasis will be made in respect the legal challenge of regulating the liable person in case of nuclear liability, the nuclear damage, the causation. The principles of the legal regime of nuclear liability on both national and international level will be presented as well.

Key words: nuclear energy, nuclear operator, nuclear liability, nuclear damage, nuclear liability.

1. Правниот предизвик при регулирање на носител на граѓанско-правната одговорност за нуклеарна штета

Носител на граѓанско-правната одговорност за нуклеарна штета во нуклеарното домашно и меѓународно право е нуклеарниот оператор, односно операторот на нуклеарната централа. Ваквото правно решение е усвоено во првите меѓународни извори кои го регулираат прашањето на граѓанско-правната одговорност за нуклеарна штета, а тоа се Виенската Конвенција за граѓанско-правна одговорност за нуклеарна штета од 1997 година, (во понатамошниот текст Виенска Конвенција)² и Париската Конвенција за одговорност спрема трети лица на полето на нуклеарната енергија од 1960 година, (во натамошниот текст Париска Конвенција).³ Подоцна, принципот на одговорност на нуклеарниот оператор го прифаќаат и најголемиот дел од националните правни системи, при уредувањето на ова прашање на државно ниво. Законодавставата на сите држави кои донеле закони за нуклеарна енергија се одлучиле да го обезбедат тужбеното барање на оштетениот со што го напуштиле принципот на лична одговорност, односно за нуклеарната штета не бил одговорен оној кој бил лично одговорен, туку оној кој може да ја поднесе парично одговорноста. На овој начин во нуклеарното право влегол принципот на канализирање на одговорноста за нуклеарна штета. Овој принцип значи обврската за надомест на штета свесно да се усмери на едно од повеќе лица кои во однос на иста штета можат да дојдат во предвид како причинители на штета и должници. Во нуклеарното право обврската за надомест на штета е канализирана на нуклеарниот оператор, односно сопственикот на нуклеарната инсталација, со тоа што сите останати лица поврзани со создавањето на нуклеарната инсталација се исклучени од одговорноста. Овој принцип е прифатен во меѓународните правни извори⁴ со објаснувањето дека:"

- *Истото е пожелно со цел да се избегнат потешкотии и долготрајни расправи за конкурирачки тужби за надомест на штета и*

---

²Текстот на Конвенцијата е достапен на http://www.iaea.org/Publications/Documents/Conventions/protamend_annex.html (пристапено на 05.06.2015 година).

³ Текстот на Конвенцијата е достапен на <http://www.oecd-neo.org/law/paris-convention.html> (пристапено на 08.06.2015 година).

⁴Зборуваме конкретно за Париската, и Виенската Конвенција.

- Инаку би било неопходно покрај осигурувањето на операторот да се склучат и дополнителни посебни осигурувања за други одговорни лица кои би биле многу скапи и можеби дури и неподносливи.⁵

Концентрирањето на нуклеарната одговорност исклучиво кај операторот на нуклеарната инсталација и целосно правно или барем економско ослободување од одговорност на сите други лица (субјекти) кои имаат некаква поврзаност со нуклеарната штета претставува поим кој бил измислен (создаден) специјално за нуклеарните активности. Причините кои стојат зад овој концепт се пред сè обезбедување на заштита за добавувачите, а дури потоа како секундарна цел е поставена симплификацијата на постапката во корист на жртвите. Бидејќи нуклеарните инциденти секогаш можат да предизвикаат прекугранични ефекти, жртвите имаат потреба од интернационално хармонизирани правни системи во поглед на одговорноста за нуклеарна штета, со цел полесно да ги остваруваат своите барања за надомест. Денеска, канализирањето на одговорноста кон операторот е главниот столб на интернационалната хармонизација и со самото тоа дел од адекватен и правен режим. Иако денеска концептот за канализирање на одговорноста се јавува и во други области (пример кај штета причинета на животната средина т.н. *environmental damage*⁶) сепак за забележување е дека тој за прв пат се јавува токму во конвенциите за одговорност за нуклеарна штета, како резултат на политички компромис.⁷

Ова е една од причините поради која повеќето автори силно го подржуваат овој принцип и ја преферираат правната канализација на одговорноста во однос на економската која воедно е комплицирана и вклучува повеќе трошоци. Но и кај овој принцип се забележуваат недостатоци и покрај ваквата прифатеност и значење што истиот го има во интернационалниот нуклеарен режим. Се чини дека никој не може да одрече дека многу тешко може да се оправда ослободувањето на една група субјекти кои се потенцијални причинители на штета од одговорноста, а уште повеќе што истото може да предизвика неправични резултати. Ова забелешка е евидентна посебно ако се има во предвид случајот на нуклеарен инцидент кој се случил како резултат на дефектно снабдување, а снабдувачот се однесувал со крајно невнимание (постои вина на негова страна). Жртвите може да останат без надомест затоа што

---

⁵Експозе за мотивите на Париската Конвенција од 1960 година, точка 15 од образложението.

⁶За канализирање на одговорноста во други области повеќе во *Shifts in compensation for environmental damage, Tort and insurance law Vol.21*, Germany, 2007.

⁷van den Borre, T., *Efficiente Preventie en Compensatie van Catastroferisico's – Het Voorbeeld van Schade door Kernongevallen*, 2001, 751-765.

средствата на операторот кој е носител на одговорноста се исцрпуваат. Од друга страна, снабдувачот останува "недопирлив" за жртвите и има право дури да го задржи и профитот, што укажува дека ова решение е незадоволително за кое потребно е да се најде правен лек.

Одговорноста на нуклеарниот оператор, освен што е исклучива, односно ексклузивна, се одликува и со две други карактеристики :

1. одговорноста на нуклеарниот оператор е објективна, односно постои без оглед на вина и

2. како второ, нуклеарниот оператор има обврска да стекне и да одржува финансиска покриеност за својата одговорност.

Се чини дека принципот на одговорност без оглед на вина, или објективна одговорност е единствениот основ кој е адекватен за ризикот кој постои кај нуклеарната одговорност. Овој принцип генерално е прифатен од страна на сите држави. Објективната одговорност не се применува само за нуклеарни инциденти туку се применува и во еден поширок контекст, секогаш кога се инволвирани потенцијални опасни активности. Според најголемиот дел од авторите овој принцип е основниот елемент на нуклеарната одговорност во денешно време, а и во иднина. Виенската Конвенција го воспоставува овој принцип во член 4.1. кога вели дека операторот има апсолутна одговорност, што со помош на постоечката терминологија, секако, би се протолкувала дека се зборува за објективна одговорност. Од друга страна терминот не е соодветен самиот по себе, со оглед на фактот дека оваа конвенција предвидува случаи на дејствување на виша сила во кои операторот е ослободен од одговорноста. Така, според преовладувачките правни решенија денес операторот на нуклеарна централа е објективно одговорен за штета што е причинета на трето лице како резултат на нуклеарен инцидент што се случил во нуклеарната инсталација на операторот или за време на транспорт на нуклеарни материји до или од таа инсталација. При ова, како трето лице, односно оштетен, се подразбира секое лице различно од операторот и од снабдувачот со материјали, услуги или технологија кои се во врска со користењето на нуклеарната инсталација. Третото лице може да се наоѓа во инсталацијата или надвор од неа, вклучувајќи ги и вработените лица кај операторот на нуклеарната инсталација во која се случила несреќата. Овие лица, освен од операторот, во најголем број на земји би имале право да бараат надомест на нуклеарна штета и во рамките на системот за јавно здравствено осигурување, социјално осигурување, како и системот за професионално обесштетување кај работниците.⁸ Единствено лицето за

---

⁸Види Schwartz, J., *International nuclear third party liability law: The response to Chernobyl, International Nuclear law in the post-Chernobyl period*, OECD, 2006, str. 39.

кое ќе се утврди дека со своја вина, и тоа во вид на намера, ја причинило несреќата во нуклеарната инсталација, нема право на надомест на нуклеарната штета што ќе ја претрпи или тоа право ќе му биде ограничено.

Помеѓу водечките принципи на нуклеарната одговорност е и принципот дека операторот кој е одговорен при настанување нуклеарната штета е обврзан да има и да одржува осигурување или друг вид на финансиска сигурност за да има покритие за својата одговорност. Целта на овој принцип е да се заштитат и жртвите и одговорниот оператор. Жртвите ќе бидат свесни за постоењето на фондови кои се способни да ги исплатат нивните барања, а одговорниот оператор нема да биде соочен со уништувачки тужби поради кои би можеле да го изгубат целиот свој имот.

Дополнителен елемент е принципот на усогласеност помеѓу одговорноста и покритието. На овој концепт на нуклеарното право, несомнено се однесува член 10 од Париската Конвенција, според кој: *"За да ја обезбеди одговорноста воспоставена со оваа Конвенција, операторот ќе треба да се стекне и да одржува осигурување или друг вид на финансиска сигурност за износот утврден со член 7, а истите да се од таков вид и да исполнуваат такви услови како што ќе определи компетентен јавен авторитет."*

Пристапот на Виенската Конвенција по повод ова прашање се разликува само во мала мера од оној на Париската Конвенција. Така, според член 7 од Виенската Конвенција: *"Операторот е должен да одржува осигурување или друга финансиска сигурност како покритие на неговата одговорност за нуклеарна штета во толкав износ, од таков тип и под такви услови какви што ќе бидат специфицирани од државата во која се наоѓа нуклеарната инсталација."*

Членот 9 од Протоколот од 1997 година за изменување на Виенската Конвенција за граѓанско-правната одговорност за нуклеарна штета⁹ не предвидува никакви измени на овој член. Од разликите воочливи при читање на цитираните одредби од конвенциите произлегува дека Виенската Конвенција не го поставува барањето за усогласеност меѓу одговорноста и покритието, туку остава дискреционо право за државата во која се наоѓа нуклеарната инсталација да ги специфицира не само типот и условите на покритието, туку и вредносниот максимум на одговорноста. Од ова произлегува дека државата може да определи износ кој ја

---

⁹ Текстот на Протоколот е достапен на <http://www.oecd-nea.org/law/legal-documents.html> пристапено на ден 08.06.2015 година.

обезбедува финансиската сигурност кој што не го покрива во целост износот на одговорноста утврден од страна на истата држава. Во пристапот на Виенската Конвенција, во поглед на ова прашање, како појдовна точка ја наоѓаме вредносно неограничената одговорност од причина што во членот 5 од оваа Конвенција не се предвидува генерално вредносно ограничување на одговорноста, туку се предвидува можноста истото да биде постигнато од страна на државата во која се наоѓа инсталацијата. Во случај државата да сака да воведне неограничена одговорност, принципот на усогласеност меѓу покритието и неограничената одговорност всушност би има пред себе невозможна цел од причина што не е достапна неограничена финансиска сигурност. Од оваа гледна точка Виенската Конвенција овозможува поголема флексибилност од Париската Конвенција.

Најзастапениот вид на финансиско обезбедување е осигурување обезбедено преку приватниот сектор иако се застапени и други форми на финансиско обезбедување како што се гаранција обезбедена од државата или од банкарска институција или од систем на здружување средства на операторите или од самоосигурување. *"Капацитетот на пазарот на нуклеарно осигурување отсекогаш бил ограничен, иако постојат значителни подобрувања во поглед на почетоците на нуклеарната индустрија, а неговиот капацитет е оној кој во суштина го одредува вредносното ограничување на одговорноста на операторот како и можноста на нуклеарниот оператор да плати разумно проценети премии за тоа осигурување"*.¹⁰

Уште во извештаите кои ѝ претходеа на Конвенциите¹¹ било познато дека осигурителниот сектор, како приватен сектор кој обезбедува финансиска заштита во случај на нуклеарен инцидент, нема капацитет кој е доволен да обезбеди целосна финансиска заштита при нуклеарен инцидент, а од друга страна можностите на нуклеарниот оператор да го распореди својот ризик биле ограничени на средствата кои се достапни на пазарот на осигурување. Во поглед на останатиот дел од штетата што би останал непокриен со средствата од осигурувањето, се размислувало и за

---

¹⁰Schwartz, J., International nuclear third party liability law: The response to Chernobyl, *International Nuclear law in the post-Chernobyl period*, OECD, 2006, str. 41.

¹¹Се мисли на "Прелиминарниот извештај за финансиска заштита против нуклеарни опасности" подготвен од експерти од Универзитетот Колумбија, САД, и објавен во март 1956 и " Меѓународни проблеми за финансиска заштита при нуклеарни опасности " подготвен од страна на Харвард и објавен 1959 година. Овие два извештаи се од посебно значење затоа што тие воведуваат во правната мисла неколку принципи кои подоцна ќе прераснат во основни принципи на меѓународните конвенции за нуклеарна одговорност, уште повеќе што драфт-текстот на Париската Конвенција бил претставен во анекс на Харвардскиот Извештај.

можноста нуклеарниот оператор да биде одговорен со целиот свој имот, но имајќи го во предвид фактот дека развојот на нуклеарната енергија е од витален национален интерес ваквото размислување никогаш не било преточено во одредба. Државата, односно нејзината влада се соочила со еден нов предизвик: да создаде програма за владина активна улога во случај на нуклеарен инцидент која од една страна ќе обезбеди заштита на нуклеарната индустрија од тужби за надомест на нуклеарна штета кои се непознати сè до моментот на нуклеарниот инцидент и од друга страна да обезбеди заштита за јавноста во случај на претрпена нуклеарна штета. Државата не е замислена како конкурент на осигурителниот пазар туку во улога на спроводител на една програма за обесштетување на жртвите на нуклеарен инцидент.

2. Правните предизвици при регулирање на институтот нуклеарна штета

Темата на оваа точка е надоместот на нуклеарна штета, прашање што во претходната точка само го отворивме, а тука подетално ќе го анализираме. Ако се навратиме на основните начела на отштетното право, можеме да кажеме дека зборуваме за: а) превенција, односно спречување од настанување штета и опасност од штета, потоа б) интегрален надомест односно враќање во претходната состојба во случај на настанување штета, в) репресија, која постои во случај кога материјалната одговорност на штетникот ја минува мерата на смалување на имотот, односно висината на штетата што му е причинета на оштетениот и штетникот по основ на надомест е должен повеќе отколку што оштетениот претрпел, г) дуализам на нематеријална и материјална штета, односно материјалната штета може да се утврди на егзактен начин, додека кај нематеријалната штета се применуваат други методи, но не и егзактноста и д) начело на актуелност на штетата според кое обврската за надомест на штета настанува во моментот на настанување на штетата.¹² Овие општи правила на отштетното право, поконкретно општите правила на институтот надомест на штета, кои се дел од секој национално-правен систем се применливи и на институтот надомест на нуклеарна штета, дури и во услови кога за нуклеарна одговорност се применува меѓународен правен извор. Поконкретно зборувајќи, улогата на националното право, и во услови на примена на меѓународен правен извор се состои во тоа што за одредени

---

¹²Основни начела на отштетното право според Salma, J., *Obligaciono pravo*, Pravni Fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 2007.

прашања во рамки на институтот надомест на нуклеарна штета ќе се применуваат одредбите од националното право. Според националното право (односно правото на судот кој ќе биде надлежен во конкретниот случај, *lex fori*) вообичаено е предвидено да се решаваат прашањата за природата, формата, опфатот на надоместот на нуклеарна штета и правичната распределба на надоместот.¹³

Задржувајќи се на интегралниот надомест на штета би истакнале дека на целта на постоењето на отштетното право најмногу ѝ одговара натуралната реституција, односно враќање на претходната состојба како вид на надомест на штета. Но, како резултат на фактот дека натурална реституција не е секогаш можна, во отштетното право, како резервен, односно дополнителен вид на надомест на штета е паричната реституција. Во случајот на нуклеарната штета, надоместот се предвидува и на двата начини, односно и како натурална реституција и како парична реституција. Она што го истакнуваме како **прва специфичност на институтот надомест на нуклеарна одговорност**, односно она што е карактеристично за нуклеарната одговорност е тоа што не можеме секогаш да зборуваме за интегрален надомест на нуклеарна штета, од причина што не може да се зборува за интегрален надомест во услови на вредносно ограничена одговорност. Ретки се правните системи кои предвидуваат неограничена одговорност на операторот во вредносна смисла, додека преовладувачки во националното право и меѓународниот правен режим на нуклеарната одговорност се правилата за ограничување на одговорноста на операторот.¹⁴ Така, *"максималната одговорност на операторот за штета причинета од нуклеарен инцидент ќе биде 15 милиони SDR¹⁵ ... , со тоа што државите членки на Конвенцијата, земајќи*

---

¹³Член 11 од Париската Конвенција, со измените содржани во Дополнителните Протоколи од 1964 и 1982 година и член 8 од Виенската Конвенција и член 11 од Анексот на Конвенцијата за дополнителен надомест на нуклеарна штета.

¹⁴На следниот линк е достапна неофицијална табела со податоци, обезбедени од OECD – NEA, ажурирани последен пат во јули 2014 година, во која се претставени износите на одговорноста на операторот и износите на финансиската покриеност на истиот во националните правни системи:<http://www.oecd-nea.org/law/2014-table-liability-coverage-limits.pdf>(пристапено на 28.11.2014 година).

¹⁵ SDR - (Special Drawing Rights) –интернационално резервно средство, создадено оа Меѓунарниот монетарен фонд во 1969 година. На почетокот, вредноста на SDR била дефинирана како еквивалент на 0,888671 грама фино злато, а во 1973 е редефинирана како кошница од четори валути која денес се состои од евро, Јапонски јен, Британска фунта и Американски долар. Валутната вредноста на SDR се утврдува со собирање на вредности во американски долари, врз основа на пазарот на девизен курс на кошница на главните валути (на американскиот долар, евро, јапонскиот јен, и британската фунта). Валутната вредност се пресметува секојдневно (освен во деновите што за ММФ се празници или кога ММФ не работи) а кошницата на валути се ревидира и прилагодува на секои пет години.

ги во предвид можностите на операторот да одржува осигурување или друга финансиска сигурност, може со своето законодавство да предвиди повисока или пониска сума; секоја држава членка имајќи ја во предвид природата на нуклеарната инсталација или на инволвираните нуклеарни материји и веројатните последици од инцидент кој од нив може да потекне, можат да предвидат понизок износ на одговорноста, но во секој случај износот на одговорноста да не биде помал од 5 милиони SDR. ¹⁶Овој износ, подоцна е зголемен на 300 милиони SDR за нуклеарен инцидент,¹⁷ а со ревидирањето на овој меѓународен правен извор вредносната одговорност на операторот е 1 500 милиони евра за нуклеарен инцидент.¹⁸ Според другите меѓународни правни извори на нуклеарната одговорност вредноста на одговорноста се ограничува на минимум 5 милиони американски долари¹⁹ одредба која подоцна се менува и гласи: "Одговорноста на операторот може да биде ограничена од страна на државата на инсталацијата за еден нуклеарен инцидент или –

а) на износ не помал од 300 милиони SDR; или

б) на износ не помал од 150 милиони SDR под услов да е обезбедено дека во случај на надминување на тој износ и до најмалку 300 милиони SDR ќе бидат достапни јавни фондови обезбедени од страна на државата за надомест на штетата; или

в) за максимум 15 години од влегувањето во сила на овој Протокол, на преоден износ од не помалку од 100 милиони SDR за нуклеарен инцидент кој ќе се случи во овој период. Износ помал од 100 милиони SDR може да иде предвиден, под услов државата да обезбеди јавни фондови од кои ќе се надомести разликата од понискиот износ и износот од 100 милиони SDR. ²⁰

Во најновите меѓународно-правни одредби се предвидува износ од 300 милиони SDR што секоја држава во која се наоѓа нуклеарната инсталација треба да ги обезбеди како покритие на одговорноста за еден нуклеарен настан, додека за периодот од 10 години од отварањето на

---

¹⁶Член 7 (б) од од Париската Конвенција, со измените содржани во Дополнителните Протоколи од 1964 и 1982 година.

¹⁷Со чл. 3 од Бриселската Дополнителна Конвенција во однос на Париската Конвенција од 1963 година, достапна на <http://www.oecd-nea.org/law/brussels-supplementary-convention.html>, пристапено на 08.06.2015.

¹⁸Член 3 од Протоколот од 2004 за измена на Париската Конвенција чиј текст е достапен на <http://www.oecd-nea.org/law/paris-convention-protocol.html>, пристапено на 08.06.2015 година.

¹⁹Член 5 од Виенската Конвенција.

²⁰Член 7 од 1997 Протоколот за измена на Виенската Конвенција за граѓанско-правна одговорност за нуклеарна штета со кој е заменет член 5 од Виенската Конвенција од 1963 година.

Конвенцијата за потпишување, државите членки на Конвенцијата можат да предвидат преоден износ од најмалку 150 милиони SDR за нуклеарен инцидент кој и се случил во тој преоден период од 10 години.²¹ Иако на меѓународно ниво забележлив е пораст на износите што се поставуваат како вредносно ограничување на одговорноста, сепак, сè уште на меѓународниот правен режим на нуклеарната одговорност му е непозната вредносно неограничената одговорност за нуклеарна штета, која би значела и ефектуирање на начелото за интегрален надомест во отштетното право, конкретно тука во нуклеарното право. Интегралниот надомест на нуклеарна штета има основ да се оствари само во рамки на некои од националните правни системи кои предвидуваат неограничена одговорност на операторот. Таков пример е националното нуклеарно право на Јапонија кое содржи повеќе оригинални решенија што го прават различен од останатите закони за нуклеарна енергија меѓу кои и неограничената одговорност на корисникот на нуклеарната инсталација – тој бил задолжен да им исплаќа надомест на жртвите сè до своето финансиско пропаѓање. Од друга страна финансиското покритие што треба да го обезбеди одговорното лице било ограничено и според јапонското право, изнесувало 5 милиони јени за еден нуклеарен уред, без разлика дали се наоѓа во државата или е инсталиран на брод, што не било случај со другите нуклеарни закони.

Друга специфичност на институтот надомест на нуклеарна штета е тоа што воглавно сите правни правила за граѓанско-правна одговорност за нуклеарна штета (национални и меѓународни) предвидуваат обврска за операторот да има обезбедено одреден износ наменет за надомест на нуклеарна штета, уште пред настанување на нуклеарниот инцидент. Одговорното лице во нуклеарното право не ја снесува штетата непосредно бидејќи средствата наменети за надомест на нуклеарна штета, секогаш се однапред обезбедени. Ова е единствено разумно решение бидејќи само еден нуклеарен инцидент од помали размери би го довел нуклеарниот оператор до банкрот од причина што најчесто нуклеарната инсталација е единствениот имот на операторот и со нејзино уништување тој останува без основни средства за работа, а да не зборуваме за средства потребни за надомест на нуклеарните штети. Всушност, обезбедувањето на износ наменет за надомест на нуклеарна штета е предвидено како предуслов за работење на самиот нуклеарен оператор, односно предуслов за постоењето на активна нуклеарна инсталација. Уште првите меѓународни правни извори поставуваат услов

---

²¹ Член 3 од Конвенција за дополнителен надомест на нуклеарна штета од 1997 година.

за нуклеаниот оператор да има и да одржува осигурување или друга финансиска сигурност на износот кој е поставен како вредносно ограничување на нуклеарната одговорност (износите за кои зборуваме во погорниот дел од текстот). Износите на осигурувањето, реосигурувањето или другиот вид на финансиско обезбедување нуклеарниот оператор може да ги користи единствено за надомест на штета причинета од нуклеарен инцидент. Ова е сериозна обврска за операторот, но и за осигурителот или друг финансиски гарант, па тие неможат да ја суспендираат или откажат оваа своја обврска без да пратат писмено известување барем два месеци пред планираниот престанок на обврската до соодветен јавен орган.²²

Со оглед на фактот дека зборуваме за осигурување, од една страна и други видови инструменти на финансиска сигурност, нив, од аспект на нивната правна природа и од аспект на нивната економска функција ќе ги разгледаме одделно, во понатамошниот текст.

Како трета специфичност на институтот надомест на нуклеарна штета е она што во правната теорија е познато како *"промена на начинот на разгледување на правото на надомест на штета."*²³ Ова се однесува на сфаќањата во рамки на општата теорија за граѓанско-правна одговорност дека правото на нуклеарна одговорност вовело големи промени во системот на објективна одговорност иако начелно го прифатило за регулирање на нуклеарната штета. Односно, објективната одговорност исто како и субјективната одговорност поаѓа од штетникот и го прави одговорен но по нов основ во споредба со субјективната одговорност, а точка на врзување и во двата случаи е човековото дејствие. Кај нуклеарната одговорност се поаѓа од штетата, а нуклеарната штета мора да му биде надоместена на оштетениот, независно од тоа дали таа може да се поврзе со човеково дејствие или не. Во овој случај правилата за надомест на штета се во корист на социјализацијата на ризикот, односно идејата за социјална правичност која има за цел да обезбеди поголема сигурност за економски потчинетите членови на општеството и да ја воспостави вистинската еднаквост разорана од економската структура на

---

²²Член 10 од Париската Конвенција, со измените содржани во Дополнителните Протоколи од 1964 и 1982 година и член 7 од Виенската Конвенција од 1963 година ја предвидуваат обврската за задолжително осигурување или друг вид финансиска сигурност на операторот. Обврската е содржана и во член 5 од Анексот на Конвенцијата за дополнителен надомест на нуклеарна штета.

²³Stojanović, D., *Odgovornost za naknadu genetičkih, anonimnih i zakasnelih atomskih šteta*, Beograd, 1967, стр. 60.

капиталистичкиот општествен систем.²⁴ На теренот на нуклеарната штета ова значело поврзување на штетата со оној кој може да ја надомести, со цел да се обезбеди заштита за оштетениот.

Правото да се бара надомест на нуклеарна штета се упатува против нуклеарниот оператор, кој е носител на нуклеарната одговорност, согласно со применливото право, или против осигурителот, односно другиот финансиски гарант, доколку националното право овозможува директно право на тужба против овие лица.²⁵ Директно право на тужба оштетениот може да има и против било кој снабдувач на фондови кои се достапни согласно одредбите на националното право со цел да се обезбеди надомест по пат на користење на фондови од извори различни од операторот, под услов ова право да е загарантирано со националното право.²⁶ Граѓанско-правната одговорност за нуклеарна штета ја познава и солидарната одговорност на два или повеќе оператори која постои во случај кога за нуклеарната штета се одговорни два или повеќе оператори, а не е разумно одделива штетата што секој од нив ја причинил.²⁷ Иако има уште многу да се зборува за надоместот на нуклеарна штета, оваа точка ја завршуваме со истакнување дека надоместот на нуклеарна штета во меѓународното право е прокламирано дека се остварува правично без дискриминација на основа на националност, живеалиште или престојувалиште, со тоа што во одредени случаи со правото на државата во која се наоѓа инсталацијата може да се исклучи надоместот на нуклеарна штета претрпена во држава која не е членка на Конвенцијата, ако тоа е во согласност со обврските кои таа држава ги има превземено со одредена Конвенција за нуклеарна одговорност.²⁸

Ова прашање е директно произлезено од специфичноста во рамки на институтот надомест на нуклеарна штета која се однесува на вредносно ограничување на нуклеарната одговорност на операторот. Постоенето на оваа специфичност ја родило потребата од приоритет при остварување надомест на нуклеарна штета. Анализата на националното законодавство покажува дека голем дел од државите во своите правни

---

²⁴Повеќе за промената на начинот на разгледување на надоместот на штета кај Stojanović, D., *Odgovornost za naknadu genetičkih, anonimnih i zakasnelih atomskih šteta*, Beograd, 1967, стр. 60.

²⁵Член 6 од Париската Конвенција, со измените содржани во Дополнителните Протоколи од 1964 и 1982 година.

²⁶Член 3 од Анексот на Конвенцијата за дополнителен надомест на нуклеарна штета.

²⁷Член 7 од Анексот на Конвенцијата за дополнителен надомест на нуклеарна штета.

²⁸Член 3 став 2(а) од Конвенцијата за дополнителен надомест на нуклеарна штета.

системи имаат предвидено одредби за приоритет при остварување надомест на нуклеарна штета.

Денеска, паралелно со меѓународниот режим на нуклеарна одговорност, коегзистира и режимот на задолжително осигурување од одговорност спрема трети лица во случај на нуклеарна несреќа. За пазарот на осигурување карактеристично е што осигурителите ја штитат својата солвентност преку анализа и преземање на ризик за поголем број на настани за кои осигурувачите подготвуваат статистика врз основа на која се проценува веројатноста и сериозноста на секој настан, како и осигурителните суми кои би се исплатиле ако се случи осигураниот ризик. Оваа техника не била применлива кога станувало збор за нуклеарниот ризик. Дури и пред искуството со најголемите нуклеарни несреќи до денешен ден било јасно дека нуклеарните инциденти не се случуваат често но кога ќе дојде до нив штетата е огромна и не познава граници. Осигурителните компании, како единки, не би можеле да обезбедат надомест за сите барања што можат да уследат од еден нуклеарен инцидент, па како резултат на тоа клаузулите за исклучување на нуклеарниот ризик станале стандардни за осигурителните полиси. Со цел да не ја избегнат одговорноста спрема општеството во повеќе земји осигурителите се здружиле со цел да обезбедат максимален капацитет за обесштетување, таканаречени *insurance pools* или осигурителни пулови. Вакви пулови биле формирани скоро во сите земји кои имале нуклеарни инсталации и тие реципрочно обезбедувале покритие за реосигурувањето. Во принцип тие го дополнувале државниот финансиски капацитет со меѓународниот и постигнувале распределување на ризикот и обезбедувале значајни суми за осигурително покритие. *"Иако првичната цел на овој осигурителен механизам била да одговори на обврската за осигурување воспоставена со меѓународните конвенции за нуклеарна одговорност спрема трети лица(ова сè уште се смета за најзначајна цел), со цел да одговори на потребите на нуклеарната индустрија оваа цел набрзо била проширена и вклучувала осигурување за надоместување на нуклеарните оператори за загуби што произлегуваат од штета на нивните инсталации што уследиле од нуклеарен настан."*²⁹

Денеска, движечка сила на трансферот на ризик во случај на нуклеарна несреќа се осигурителните пулови кои биле формирани во 1950 - тите години, со цел да се обезбеди осигурителите без проблем да се справат со значителни барања во случај на нуклеарен инцидент. Заеднички принципи на кои функционираат овие пулови се следниве:

---

²⁹Nuclear accident compensation, Issued in 2013 on behalf of the Nuclear Pools, available on <http://www.nuclearpools.com/liability.asp> (пристапено на 20.01.2014).

- Како прво тие го распоредуваат максималниот капацитет³⁰ на осигурување на нуклеарниот ризик на основа на барање максимална партиципација во одреден вид на осигурување од сите согласни осигурители во рамки на националниот пазар на осигурување. Мнозинството на компании за не-животно осигурување учествуваат во националните пулови. Системот на нуклеарни осигурителни пулови обезбедува максимална сигурност за нуклеарната електрична индустрија преку контролирано членство и преку сигурноста имплицирана од распределување на ризикот преку обврзување ширум светот на членовите на пулот.

- На индивидуални осигурители во рамки на пуловите не им е дозволено да ре-осигураат или пренесат било каков дел од нивната партиципација во пулот на друг осигурител. Вакво ре-осигурување кое е дозволено е со други нуклеарни пулови во светот. Преку овој механизам осигурителите кои учествуваат во националниот нуклеарен пул можат да бидат сигурни дека нивните обврски се лимитирани до износот на нивната партиципација во нуклеарниот пул и дека во врска со ист нуклеарен инцидент не може да дојде до акумулација на изложеност на обврски преку други канали.

За осигурителите денес постојат неколку проблематични области во поглед на не осигурливоста на некои од видовите на нуклеарна штета според меѓународните конвенции. Од концептот на нуклеарна штета воспоставен во интернационалниот режим на нуклеарна одговорност, за осигурителите осигурливи се: загубата на живот и личните повреди, штета нанесена на имот, економски загуби поврзани со претходно наведените видови нуклеарна штета, за штети кои ќе настанат во период од десет години од нуклеарниот настан. Од друга страна, следниве видови нуклеарна штета предвидени како надоместливи со интернационалниот режим на нуклеарна одговорност за осигурителите се проблематични како предмет на осигурување: повторно воспоставување на нарушувањата на животната средина, користење или уживање во животната средина и превентивни мерки, како и сите видови на нуклеарна штета што настануваат по 10 години од нуклеарниот инцидент.³¹

---

³⁰Во рамките на овој контекст зборот капацитет означува акумулација на обврзувања на сите осигурители или ре-осигурители од еден индивидуален договор за осигурување на нуклеарен објект.

³¹Овие ставови на осигурителите се содржани во презентација: Reitsma, S., General presentation on insurance, Swiss Reinsurance Company & Nuclear Risk Insurers Ltd. (Switzerland), во рамки на работилницата на NEA, 10-11 December 2013, достапна на <http://www.oecd-nea.org/ndd/workshops/nuclearcomp/presentations/> (пристапено на 25.01.2014).

Најновите развојни патишта на националното и меѓународното право покажуваат дека само осигурувањето не е доволно да им излезе во пресрет на обврските на операторите за финансиско покрите на нивната одговорност. Според одредени мислења,³² алтернативните финансиски инструменти можат да потекнуваат или од јавни фондови или од приватни средства. Во врска со јавните фондови, може да се каже дека во Конвенциите веќе е предвидена обврска за државата во која се наоѓа нуклеарната инсталација да истапи со државна помош во случај кога покритието на одговорноста што треба да се обезбеди од осигурувањето е недостапно или недоволно.³³ Друг начин за употреба на државните пари при надомест на нуклеарна штета е како додаток на вредносната одговорност на операторот, во кој случај се постигнува поголем надомест за жртвите, а со вакви примери на правни правила се среќаваме и на национално и на меѓународно ниво,³⁴ а во одредени случаи јавните фондови се достапни само доколку операторот изврши плаќање на одредена сума, со што државата во својата улога се доближува до улогата на осигурителот на нуклеарниот оператор.³⁵ По својата природа јавните фондови се всушност пари кои државата ги прибира од даноци, односно тоа се пари на народот, па затоа и оваа алтернатива не е многу омилена опција. Причините за тоа воглавно се објаснуваат на следниот начин: "*покрите од страна на државата е спротивно на пазарната економија и, посебно ако се доделува без учество на операторот (преку обврска за одредени парични обврски, заб. М.А.) може да се дојде во конфликт со принципот "загадувачот да плати" дури и ако се земе во предвид дека државата на нуклеарната инсталација, со доделување на дозвола за инсталацијата, превзема одговорност за безбедно работење и превенирање нуклеарни инциденти.*"³⁶

---

³²Pelzer, N., International Pooling of Operators' Funds: An Option to Increase the Amount of Financial Security to Cover Nuclear Liability? *Nuclear Law Bulletin* No.79, Volume 2007/1, OECD Publishing, 2007.

³³Види член 7 став 1 од Виенската Конвенција, член 10 параграф ц од ревидираната Париска Конвенција со Протоколите од 1964 и 1982 година и член 5 пар. 1 од Анексот на Конвенцијата за дополнителен надомест (CSC).

³⁴Член 3 од Бриселската Конвенција за дополнување на Париската Конвенција со измените од 1964, 1982, 2004, член 3 пар. 1 (б) од Конвенцијата за дополнителен надомест (CSC), а пример на државно ниво е содржан во член 5 и член 18 од холандскиот *Wet aansprakelijkheid voor kernongevallen (WAKO)* од 1979 година со подоцнежните измени (*Staatsblad* 1979: No. 225; 1991: No. 373).

³⁵Таков беше примерот со член 12 од Швајцарски Закон за нуклеарна одговорност од 1983.

³⁶Pelzer, N., International Pooling of Operators' Funds: An Option to Increase the Amount of Financial Security to Cover Nuclear Liability? *Nuclear Law Bulletin* No.79, Volume 2007/1, OECD Publishing, стр.39.